

MÓN DE LES NACIONS

La nació torna a ser el centre de la política

Aquest obscur objecte de desig

La dècada dels 90 ha tornat a ser una primavera de les nacions. I només en fa dos: en dos anys més de vint nacions noves han estat reconegudes com a estats per la comunitat internacional. El dia 1 de gener dues nacions més aconseguiran la independència; pel març, una tercera.

Ho han discutit molt. Van necessitar una desena llarga de votacions i encara només pogueren arribar-hi per pèls. Però txecs i eslovacs constituïran estats separats a partir d'ara mateix. El primer de gener del 1993 veurà nàixer dos nous estats a Centreuropa. La voràgine que començà amb la caiguda del mur de Berlín no sembla que tinga aturador. El mapa de l'est d'Europa ha quedat absolutament canviat. Hi ha onze estats nous, als quals caldrà sumar aquests dos. Els cartògrafs, acostumats a una professió estable, no se'n saben avenir. Alguns polítics tampoc.

Les convulsions, però, no afecten solament la vella Europa. Pel març, potser el febrer, Eritrea s'independitzarà d'Etiòpia. I aquest serà també un canvi clau. Serà la primera vegada que una frontera afri-

cana s'altera després de les independències postcoloniales. Fins ara s'havien produït intents d'unitat de dos o més estats. Líbia se'n duia la palma amb les seues exòtiques propostes, però alguns no li anaven gaire al darrere. Senegal i Gàmbia, per exemple, van unir-se en un procés condemnat al fracàs des del primer dia. Ara, en tots els casos es parlava de la inviolabilitat de les fronteres. S'apliaven els marcs, però no es retocaven. Biafra, Zanzíbar, Katanga... Les aventures independentistes africanes solien acabar en fracàs. Aquesta vegada la ruta s'ha obert. ¿Qui hi transitarà al darrere?

Fent bots de continent en continent no és difícil de trobar-hi indicis constants d'incomoditats, a punt de trencar els marcs que creïem establerts. Quebequesos que no se senten canadencs, inuits que aconseguen un territori polar al

qual posaran per nom Nunavut, indis misquitos a la recerca de l'autonomia de la costa atlàntica de Nicaragua, escocesos que veuen en Europa la solució i albanesos de Kosovo que dubten que hi haja cap solució. I namibians contents com unes pasqües amb el seu estat nou novet, i sud-africans negres que estrenen ciutadania. Fins i tot en la remota ocea- nia els kanak o els maoris planten cara a unes ratlles, les dels mapes, que havíem arribat a creure inalterables. I que no ho són.

Alerta, però. Els nacionalismes més potents i rotunds continuen sent els dels estats consolidats. Perquè quasi sempre és més eficaç la potència de la maquinària administrativa que no la voluntat individual dels administrats. Quan els *marines* començaven a desembarcar a Somàlia, ho feien a l'hora de màxima au-

diència televisiva. En part, es justificava, perquè a Somàlia trencava el dia. Però, en bona part, també era un càlcul propagandístic notable. I no pas en benefici de Bush, que ja havia perdut les eleccions i no el necessitava, sinó a major glòria del nacionalisme americà. Només cal haver sentit una vegada l'himne americà al començament d'un partit de futbol o de beisbol per a entendre què significa —i com significa!— aquella mà al pit que recita solemnement “*Oh say, can you see, by the dawn's early light...*” Es tracta d'una comunió gairebé mística entre els ulls i la bandera, invariablement il·luminada per algun focus. L'escenografia sol merèixer una nota ben alta i els escenògrafs, tots, la posen al servei del patriotisme. Potser perquè els Estats Units són un país d'allau i d'identitats múltiples, els americans es refermen en uns símbols primitius sense qüestionar-se'n gaire la validesa. I potser també per això ells han usurpat la paraula “Amèrica”. Perquè un país necessita un nom emotiu, que no sembla el d'una empresa.

Però si el nacionalisme americà és necessari per a recobrir una identitat a penes soldada, ¿què direm del “*Deutschland, Deutschland über alles*” aquesta “Alemanya per damunt de tot” que avui ja tothom torna a cantar sense pudor ni traumes? ¿I dels mexicans, que tenen un himne sanguinari que reclama morts? En el Madison Square Garden o en la bella avinguda dels Til·lers berlinesa, en el desert eritreu o en la catedral de Santa Anna de Vílnius, l'himne, la bandera, el nom representa moltes coses més que un objecte. Representa un sentiment. Una identificació col·lectiva que poca gent sap defugir. I això, repartit per tots els continents i valorat des d'angles infinits, és el que dona el seu valor universal al concepte de nació. Al planeta terra tots som nacionalistes.

I potser més i tot aquells qui diuen que no ho són. I no parle pas de la broma pesada habitual dels espanyols que adverteixen del perill del nacionalisme perifèric quan és el seu, la història així ho demostra, el nacionalisme més perillós de la península. No. Hi ha casos més complicats que aquest, que en definitiva s'explica ell sol. ¿És nacionalista algú que ho deixa tot a Suècia, lloga una casa a Venècia i es dedica a viure tranquil·lament al sol del Carib? ¿És nacionalista qui passa el dia transitant d'aeroport en aeroport usant dues llengües o tres i treballant per a qui millor paga sense mirar el color dels bitllets ni l'indret d'expedi-

ció? ¿És nacionalista el pigmeu de la selva del Congo que encara ignora que hi ha més món fora d'aquells arbres? Són situacions caricaturesques, és clar, però serveixen per a matisar l'afirmació primera: tothom té una nació i tothom és nacionalista quan necessita ser-ho. Probablement ni abans ni després, però sempre quan ho necessita.

LA NACIÓ I L'ESTAT

La comunitat internacional encara no ha sabut resoldre bé el problema de les nacions. Perquè, en definitiva, els actors de la societat internacional no són les nacions, sinó els estats; representen una nació o més, o no. En diem “Nacions Unides”, potser, en part, perquè el *copyright* d'Estats Units ja era en mans d'altri. Però també perquè tot estat acaba invocant-se, en un moment o altre, nació. La Unió Soviètica va ser un dels intents teòricament més reeixits de convivència de diverses nacions, però no pogué evitar la temptació i s'inventà, en la constitució del 77, una “nacionalitat soviètica” que ningú no sabé mai en què consistia. A l'Àfrica aquests comportaments són de manual. ¿Què tenen en comú un lingala i un shawili del Zaire? Un shawili de Bukavu, a aquesta banda del llac Kivu, al Zaire, té més coses en comú amb un de Bukumbura, a l'altra banda del llac, a Burundi que no amb un ciutadà de Kinshasa, a la vora de l'Atlàntic. Però, malgrat això, com més passen els anys més arrela, a banda i banda del llac, el sentiment de pertànyer a l'estat corresponent. La frontera, ¡ai!, té un poder transformador notable. Pierre Vilar ho comentava la setmana passada ací mateix.

És clar que la frontera només és un símbol tangible. El que transforma el paisatge és tot el que té al darrere: l'escola, el govern, el comunicat radiofònic de les nou, la lliga de futbol. Tant que la quotidianitat arriba a ser una muntanya insalvable entre iguals posats en estats diferents i acaba uniformitzant les combinacions més estranyes. Vaig veure una vegada un indi sioux recitar amb el cor a la boca aquell “Nosaltres, el poble” primigeni de la constitució dels Estats Units. Aquell “el poble” que ell creia “nosaltres” eren exactament “els altres”. Més encara: cren els “altres” que havien exterminat el “nosaltres” sense compassió. Aquell xicot de la reserva de Pine Ridge no ho volia saber. ¿I doncs?

La gran força dels estats sobre les nacions és que aquells poden imposar-se

per decret presidencial i aquestes no. Però aquesta també és la seua gran feblesa. Perquè les nacions depenen, en definitiva, de la voluntat dels seus “nacionals”. I aquesta sol ser tossuda i fèrtil, per més esmorteïda que pugja semblar. És difícil d'oposar-se a l'estat quan aquest vol constituir-se en nació. Però és més difícil encara anihilar els elements que poden constituir una nació. Als anys 70, més de cent anys després d'haver estat anihilats i confinats en reserves, els sioux de Pine Ridge es van aixecar en armes i calgué l'exèrcit americà per a controlar-los. Avui, vint anys després, n'hi ha que es creuen tan ianquis com qui més. ¿Cent anys? ¿Vint anys? ¿Algú pot assegurar què passarà d'ací a trenta anys més?

LA FORÇA DE LES NACIONS

Una nació pot desaparèixer, és clar. L'últim mannès, de llengua i cultura, Nedd Marell, va morir en 1974. ¿I quants occitans, convençuts que són alguna cosa diferent, queden? De tribus ameríndies, se n'acaba una cada sis mesos. Almenys hi ha 500 grups nacionals (nacions, tribus, ètnies, tant hi fa) a punt de desaparèixer, severament amenaçats. ¿Però quan es pot dir que una nació és morta definitivament? Theodor Herzl, un dels pares del sionisme, era completament contrari a la recuperació de l'hebreu, perquè considerava que seria un llast. ¿Què pensaria ara en veure'l absolutament ressuscitat i convertit en llengua comuna d'homes i dones nascuts en els quatre racons del planeta? ¿I no havíem decidit que això dels maoris de Nova Zelanda quedava per al record i les pel·lícules? ¿Què pensarem ara que han recuperat una bona part de les seues terres i han aconseguit de ser reconeguts pel govern? ¿Pot ningú pronosticar com s'acabarà la rebel·lió tuareg? ¿Sap ningú si tornarem a veure nàixer una gran Turquia, de les despulles de l'imperi soviètic...?

¿DE QUÈ EN DIEM NACIÓ?

La nació, els grups nacionals, sortosament són molt diversos. I ens permeten parlar de coses molt diferents. Durant segles hem mirat d'entendre què era una nació provant de comprimir-la en definicions més o menys complexes. Aquella de Stalin sobre la comunitat de llengua, cultura, interessos i no sé quantes coses més, traduïda en una espècie de psicolo-

gia col·lectiva era probablement la més complexa de totes, però així i tot no hi havia manera d'encaixar-hi segons què. Des de final del segle XVIII, quan els filòsofs planten cara a l'universalisme i fan l'elogi de les especificitats, la nació és un tema recurrent d'anàlisi i investigació. Herder decideix d'anar contra Voltaire i afirma que cada nació porta en ella mateixa el centre de la seua felicitat. Barres, poc amic dels nacionalismes al principi de la seua vida, però ferotgement nacionalista de vell, afirma, amb una contundència admirable, que "un nacionalista és un francès que ha pres consciència de la seua formació". Ernest Renan formula poc després una de les definicions de nació més cèlebres: "l'existència d'una nació és un plebiscit diari, com l'existència de l'individu és una afirmació constant de vida". Després Marx i Engels apartaran l'atenció de la nació per concentrar-la en la lluita de classes. I encara molts anys després el "pàtria o mort" dels cubans, les insurgències tercermundistes, havien de fer inútil la diferència. El cercle, el tancarà la mà anònima que pintà Moscou, l'endemà del cop d'estat, amb la frase: "L'URSS ha mort, ¡Visca Rússia!". Impossible d'atrapar dins una definició, la nació ressorgeix victoriosa en les acaballes del segle.

¿Però per què no podem definir amb exactitud què és una nació? Probablement perquè no hi ha una manera única de copsar-la. Hi ha vegades que sembla que l'ús d'una mateixa llengua és element

Els nord-americans tenen en la bandera i l'himne els seus símbols bàsics. ARXIU

suficient per a convertir els seus parlants en connacionals. Però hi ha vegades que no: serbis i croats parlen la mateixa llengua. En ocasions, es pensa que una història comuna és l'element determinant. Bé, és el cas del Quebec i el Canadà. Són els quebequesos els qui es van inventar la paraula "canadien" i el seu significat. Però això no els priva ara de reivindicar-se contraris al Canadà. ¿La geografia? De vegades ni les illes —hi ha cap element geogràfic més massís que una illa?— po-

den evitar de veure's sacsejades per la divisió nacional. Aquí tenim Mayotte, fugint de les Comores per romandre en els braços de França. O l'illa de l'Espanyola, partida entre Haití i la República Dominicana. El recurs a l'economia és absurd en el món d'avui. ¿La religió? Com totes les raons anteriors: de vegades sí, d'altres no. El panislamisme no ha arrelat enlloc i va pel camí d'arrelar cada dia menys. Però, en canvi, l'islam provoca tensions a l'Índia, a Kenya, a la Guaiana, fins i tot.

Tot pot conformar una nació, doncs, i tot pot servir per a evitar-la. La nació, en definitiva, és una explosió política que es produeix de manera incontrolada sobre una població amb unes característiques específiques. I és, per això, absolutament imprevisible. Moldàvia ha estat entrenada durant dècades a creure que era una cosa diferent de Romania. Van fer que un tal Madan s'inventara una gramàtica moldava, diferent de la romanesa. Van registrar al cens uns quants moldaus com a romanesos perquè la resta dels moldaus es cregueren només moldaus, van tancar la frontera amb pany i forrellat —i això que era la frontera de dos estats fraternals en el socialisme!—. Van inventar-se banderes i escuts, van falsificar la història. I no ha servit de res. ¿Algú ho podia preveure fa cinc anys? Mentiria qui digués que sí. La primera vegada que vaig ser a Estònia, ara fa només quatre anys, em costà déu i ajuda trobar algú que diguera clarament que no volia continuar dins la Unió Soviètica. Ara són independents i un dels caps comunistes que dirigia l'Estònia soviètica transita per tot el món convertit en president d'un flamant estat.

No cal enganyar-se, però. Igual que Estònia és avui independent, podria haver estat definitivament russificada. I no se n'hauria estranyat ningú. Les nacions sempre tenen sobre elles diverses alternatives i sempre trobem lògica la guanyadora. Però sovint no té pas gaire més lògica aquesta que la contrària. ¿Portugal no podria ser espanyol? ¿Qui en dubta? Només caldria que la història haguera anat un poc altrament. ¿I Jordània? ¿A què deu la seua existència, si no a un mapa de paret on dos europeus van pintar unes ratlles amb llapis blau i roig? ¿Però ens estranyaria si no existira? ¿O si arribara fins al lemen? No seria molt més arbitrària que l'actual. Texas forma part dels Estats Units només perquè en El Alamo les coses anaren com anaren. ¿I qui se'n sorprendria avui, si la història haguera estat diferent, si Austràlia i Nova Zelanda foren un sol país? ¿Si Prússia no

L'URSS ha passat en pocs anys d'organitzar manifestacions com aquesta a la Plaça Roja de Moscou a desmembrar-se en més d'una dotzena de nous estats. ARXIU

Hivern

NOVETATS LLIBRES

edicions 62 s a

TOT ÉS CADUC

Jordi Gabarró

Poètica, 25. 104 pàgines

En plena maduresa, Jordi Gabarró plasma la seva poesia, amb un estil torça personal davant de llets, sensacions, imatges i objectes. Una descoberta que és una confirmació.

edicions 3i4 València

LUCRÈCIA BORJA

Maria Bellonci

Traducció Joan F. Mira

Col·lecció La Unitat mínim 146

Aquest llibre no és només la narració de la vida de Lucrecia Borja, és la història de tota una família i la seua relació amb la cultura, la política, i l'església del seu temps.

Edicions Proa

ELS SACRAMENTS. ELS DEURES

Ambrós de Milà

Col·lecció Clàssics del Cristianisme. 32

Explicació dels ritus de la iniciació cristiana. Els tres llibres sobre Els deures constitueixen l'exposició d'una ètica cristiana.

Editorial Empúries

VIDA I MORT DE LES LLENGÜES

Carne Junyent

Col·lecció Biblioteca Universal Empúries, mínim 57

Quines possibilitats de supervivència té el català?

Edicions Bromera

COMBUSTIBLE PER A FALLES

Joan Fuster

Introducció i notes Antoni Furió

Col·lecció Els Nostres Autors. 160 pàgs. 850 ptes.

Un llibre escrit amb la proverbial agudesa de l'assagista valencià, sobre un dels temes en què el mite i la defirmació ha fructificat més entre nosaltres.

curial

TESTRE CATALÀ DEL ROSSELLÓ.

SEGLES XVII-XIX (volum segon)

Conté Lo judici de París, pastor. A cura de Felip Gardy, Enric Pral i Pep Vila. "Biblioteca Torres Amat. 10"

Obra bilingüe catalano-occitana del 1730. d'autor anònim i tema mitològic. Edició en la línia de recuperació del nostre teatre.

LA GALERA, S.A.,
EDITORIAL

LLADRES DE CAVALLS

Josep Vallverdú. Il·lustrador Isidre Monés

Col·lecció Els grumets de la Galera 2a. sèrie. 106

Edat recomanada a partir de 10 anys.

A la Norma l'han feta mestra i ha d'anar a exercir lluny de la seva família. La il·lusió del viatge s'esbronca quan els lladres de cavalls entren en acció.

UNIVERSITAT DE
VALÈNCIA

REFLEXIONS D'UN HISTORIADOR

Pierre Vilar

Col·lecció Honoris Causa, núm. 9

Unes anàlisis excepcionals, no sols sobre l'ofici d'historiador sinó també sobre les vivències personals de l'autor.

edicions del
bullent

EL COL·LECCIONISTA DE BOTONS

Josep Palomero

Col·lecció Esplai Juvenil, 7. 75 pàgs.

Durant els anys quaranta i cinquanta, Ramon Puigladri de Sandóval, un insòlit col·leccionista de botons que acabà regentant una paqueteria com a Ramon el botoner.

JOAN FUSTER. CONVERSES INACABADES

Toni Mollà

Al llarg de les pàgines d'aquest llibre que enceta la col·lecció Tàndem de la Memòria, l'autor, Toni Mollà, ha sabut transcriure l'agudesa del pensament de Fuster i la gràcia de la seua oralitat.

Edició moll acurada.

haguera mort, existiria Alemanya?

LA NACIÓ ÉS UNA MATÈRIA FOSCA

Els astrofísics van descobrir fa anys que existia allò que en van dir "la matèria fosca" de l'univers. Això és: que hi ha zones on no podem veure res però on sabem que hi ha alguna cosa. ¿I com ho sabem? Per la reacció de la "matèria lluminosa".

En la política internacional els estats són, gairebé sense excepció, la matèria lluminosa. Són els equivalents a nivell planetari del que són els individus a nivell estatal. Ells, els estats, són els depositaris de la sobirania, són els qui agredixen o són agredits, són els qui pacten, els qui dialoguen, són els subjectes dels drets i de les obligacions. Però de vegades, igual que passa amb la matèria estel·lar, les seues reaccions deixen entreveure que hi ha alguna cosa més movent-se allà dins del seu territori. Que hi ha una matèria fosca que els condiciona. Aquesta matèria fosca de la política internacional són les nacions. Particularment les nacions sense estat.

Així s'expliquen, per exemple, comportaments tan irracionals com el del govern espanyol respecte a la recepció de TV-3 al País Valencià. Mentre encoratja la recepció de la televisió francesa o la de la seua pròpia televisió al Marroc posa barres a l'aire. No ho fa, òbviament, per qüestions tècniques, sinó per reacció a una por nacional. Per nacionalisme, si volem ser exactes. A vegades, doncs, no cal ni una declaració explícita de nacionalitat. Nosaltres podem no saber què som. Però ells ho saben. O ho sospiten. I els és suficient.

Hem arribat a un final de segle imprevisible. Totes les opcions són obertes i tots els camins transitables. És molt difícil de saber com acabarem el mil·lenni. Però és segur que les nacions, les comunitats humanes en les quals els individus mirem de sentir-nos plurals, hi tindran un gran paper. En veurem desaparèixer algunes. En veurem aparèixer potser unes altres (¿una "nació europea" tal volta?). Canviaran i es transformaran algunes més. Ara ja sabem que això és normal i que les fronteres només són isòbares d'una política que tenia controlades les borrasques i els anticiclons, però que no ha pogut frenar l'huracà. És la gran lliçó d'aquest 92 que ara s'acaba. Un any, per cert, que es pretenia nacionalista: ¿no recordem que n'havien dit "l'any d'Espanya"?

Vicent Partal